

Veysel Gülmez
Mimar

Mekanların İnsan Psikolojisine Etkisi

Psikoloji, diğer adıyla ruh bilimi, insan davranışlarını ve zihnini inceleyen bir bilim dalıdır. Bilinçli veya bilinçsiz olarak gerçekleştirilen davranışlarla birlikte daha çok insanların duygu ve düşüncelerini incelemektedir. Psikolojinin inceleme alanı oldukça geniştir. Bireylerin tüm yaşamlarında etkili olan psikoloji, hayatın her alanına sirayet etmektedir.

Arapça bir sözcük olan mekan ise var olma, varlık, vücut anlamındaki “kevn” sözcüğünden türemiştir. Mekan her ne kadar “oturlan yer” anlamına gelse de “bulunulan çevre, ortam, yaşanan dünya ve kâinat” anlamlarını içerdiğine göre mekâna “var olmak” denebilir. Dünyanın varoluşundan bu yana mekan fiziksel varlığını sürdürmektedir. Dahası temel konusunu oluşturduğu mimarlık bir meslek dalı olarak biçimlenip tanımlanmadan önce de mekan vardı. Ancak mekan kavramının kurumsal olarak mimarlıkta yer almaya başlaması 20.yüzyılın başlarına rastlamaktadır.

Mekan, kurgusu içindeki insanı farkında olmadan bilinçlendirir, şekillendirir. Mekânı tanımlarsak, insanı da tanımış oluruz veya insana bakarak yaşadığı mekânı tahmin edebiliriz. Çünkü insan, yaşamının yüzde yüzünü mekânlarda geçirir. Tüm mimari mekânlar insanlar üzerinde pek çok etkiye sahiptir. Bunların en önemlilerinden biri de psikolojik olanlardır. Biliyoruz ki, insanlar gereksinimlerini yeterince karşılayabildikleri sürece mutludurlar. Eğer insanlar mekânın kötü psikolojik etkileri nedeniyle gereksinimlerini yeterince iyi bir şekilde karşılayamayacak olurlarsa psikolojilerini olumsuz etkilemektedir. Mimarlar, insanların gereksinimlerine en iyi şekilde yanıt verecek ve onlar üzerinde olumsuz bir etki yaratmayacak koşullarda onları mümkün olduğunca mutlu ve huzurlu kılacak tasarımlar gerçekleştirerek, insanların daha mutlu ve psikolojik açıdan da daha sağlıklı olmalarına yardım edebilirler.

Mekan psikolojisi dolayısıyla mekana verilen önem, diğer taraftan insana verilen önemin bir göstergesidir. İlk bakışta önemsiz gibi görünen birçok şey, insan psikolojisi ve sosyal gelişmeler açısından son derece önemli olabiliyor. Günlük koşuşturmadan biraz sıyrılıp, dikkatimizi etrafımızdaki şeylere yönelttiğimizde ya da biraz durup, düşündüğümüzde bunu hissedebiliriz. Mekanın gelişimini psikoloji ve mimari açıdan inceleyecek olursak sınırsızlığın büyüklüğü, bilinmezliği ve bu durumun insana vermiş olduğu korku duygusundan kaynaklı insanoğlu kendine ait yeri belli etme, sınırlama ve doğal çevreden korunma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyacın sonucunda mekân ortaya çıkmıştır. Mekan veya yer; farklı bakış açılarıyla ele alınmakla beraber, daha çok insanları çevresinden belli bir ölçüde ayıran, eylemlerini yapabilme olanağı tanıyan ve bu yönde şekil alıp düzenlenen boşluk veya uzay parçası olarak açıklanabilir. Mimari bir düzen sanatı olarak, mekânı açıklayan Henri Lefebvre; “Mekânı dolduran beden ve beden hareketleri, insan onu yazı haline getiriyor. Mekân bünyesinde tarihi izleri ve referansları içeren tarihi süreçlere ve yaşanmışlıklara ayna tutan mimari düzendir” sözleri ile tanımlamıştır. Lefebvre, Mimari ve mekanın; çağın ekonomisi, sanayi ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Dönemin ihtiyaçlarının doğru yorumlanması, merkeze insanın konması ve insanın doğru algılanması, beraberinde mimari ve mekanın da insanın kullanımı için olduğu anlaşılacaktır. İnsan çevresini beş duyu organı ile algılamaktadır. Bu algılar; görme, duyma, dokunma, tatma, koklama olarak sıralanmaktadır ve çevre ile olan bağlantı bu duylar vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

Algı sayesinde insanlar çevresini amaçları doğrultusunda şekillendirirken, aynı zamanda çevrenin sunduğu şartlara da kendini uydurarak bulunduğu mekânı şekillendirip anlamlı ve fonksiyonlu hale getirmektedir. Mekânı algılamamıza neden olan çeşitli etkenler vardır. Bunlar renk, doku, ölçü, gibi mekânın fiziksel özellikleri olabileceği gibi ışık, ses, koku gibi etkenler de olabilir. Bütün bu etmenler mekânın kullanıcıları üzerinde çeşitli psikolojik etkiler bulundurur. Örneğin renk görsel olarak algılanan dolayısıyla ışıktan ayrı düşünülmeyecek bir etkidir. İnsanla sürekli iç içedir, bulunduğu mekana nitelik ve karakter kazandırır. Diğer psikolojik etki bırakan etmenlerden birisi de ölçü ve orandır. Ölçü ve oran mekânsal algılamayı belirler. Örneğin eğer büyük mekânlar küçüklere eklenmişse bu insana genişleme hissi verirken küçük mekânlar büyüklere eklendiği zaman bu insana kuşatılmış hissi verir. Bununla birlikte uzun süre dar mekânlarda kalmak çeşitli agresif davranışlara yol açabilir. Diğer etmenlerden birisi de sestir. Ses ölçülebilen fiziksel bir olaydır. Bu olay insan üzerinde çeşitli uyarıcı etkiler bırakır. Örneğin ekonun olmayışı mekânın açık olduğunun habercisidir yine çeşitli seslerin yankı yaptığı bir mekân çok büyük ve boş olduğu izlenimi bırakır. Mekânı belirleyen önemli etmenlerden diğeri ise ışıktır. Işık bir mekânı görünebilir kılar dolayısıyla mekânın algılanmasını sağlar. Işık mekana hayat verir, mekânın üç boyutlu olmasını sağlar. Eğer ışık şiddeti az ise bireyde görme gücünün ortaya çıkar, ışık fazla ise bu kez bireylerin gözlerinin kamaşmasına ve görme sinirinin aşırı uyarılmasına bağlı rahatsızlıklar ortaya çıkabilir.

Mimari mekânlar bireyler için tasarlanmakta ve bireylerin mekânı nasıl algıladığı önem teşkil etmektedir. Bruno Zevi’ye göre; “Mekân; biz istesek de istemesek de bizi etkiler ve benliğimize hükmeder.” Tasarlanan mekânlar kullanıcıya psikolojik mesajlar vermektedir, bu durum mekânın kullanımında olumlu ya da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Mekân ve insan psikolojisi incelenen bir anket çalışmasında, “bir deprem halinde evinizde kendinizi güvende hissedersiniz mi?” sorusuna çoğunluk “hayır” demektedir. Aynı çalışmada apartmanlarda yaşayan insanların %65’i, imkânları olsa geleneksel bahçeli evlerde yaşamak istediklerini belirtmektedir. Mimaride mekân tasarımı; insanı hedef almalı ve psikolojisine, aile yaşantısına, sağlığa, hitap eden yapılar tasarlanmalıdır. Bu sebeple mekân kullanıcının sadece nesnel ihtiyaçları dışında fiziksel, kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarına da cevap vermelidir.

Hayatımızı idame ettirdiğimiz konutlara bakış açımızı değiştirmeliyiz. Konut, sadece soğuktan ve yağışlardan koruyan barınaklar değildir. Barınmak konutun fonksiyonlarından sadece biridir. Yalnızca bu özelliğini göz önünde bulundurmak, çok sığ olur. Konutu çevresiyle ve diğer fonksiyonlarıyla bir bütün olarak ele almadığımız sürece “mekan – insan – mutluluk” üçlemesini tamamlamamış oluruz. İnsan sadece eğlenceler ile değil; konutları, şehirleri, kırsal alanları, insanlar arasındaki ilişkileri ile mutlu olabilir. Bu sebep ile “Doğayı izle ve tasarla” kendi enerjisini üreten, az enerji tüketen, doğayı tahrip etmeyen, doğaya uyum sağlayın mekânlar tasarlanmalı. Mimar; kendini ayrıcalıklı kişi görüp mekânları tüketen, mimari tüketime destek veren bireyler olmaktan çok; halkı tanıyan, mimariyi sosyal sorunların çözümünde değer yargısı ile kabul eden yapıya dönmelidir. İnsanlık için misafirperverlik, sadelik, güzellik ve doğruluk yayan mekânlar uzak birer hayal olmamalıdır.